

משה חיים פלח

בגדרי דין צרת ערוה ודין ערוה ליבום

איכא זיקא לכל אחד ואחד צפני"ע, ל"ש מיגו דהא זיקא דהך יצם פקעה כשנאסרה.

ומעתה יש לבאר דברי הגאונים, דהרי צפרק ארבעה אחין (כו ז) איתא דדין חלינה פסולה רכיכה חיזור תלי צפלוגתא דיש זיקא ואין זיקא, וצפשוטו מצואר צזה דלמ"ד יש זיקא איכא זיקא לכל אחד ואחד צפני"ע משא"כ למ"ד אין זיקא [ואכמ"ל] וי"ל דזובי כוונת הגאונים דרצ לטעמיה דסבר אין זיקא, דליכא זיקא לכל יצם ויצם צפני"ע וממילא שייכא סצרת מיגו דחזיא להאי חזיא להאי, משא"כ שמואל לטעמיה דסבר יש זיקא ואיכא זיקא לכל יצם ויצם צפני"ע, ול"ש הך מיגו.

ונראה לדון עוד לבאר דברי הגאונים באופ"א, דהנה צפרק ארבעה אחין (לז א) תנן שני אחין נשואין שתי אחיות ומת אחד מהן ואחר כך מתה אשתו של שני הרי זו אסורה עליו עולמית הוהיל ונאסרה עליו שעה אחת וצגמ"ת"ר צא עליה חייב עליה משום אשת אח ומשום אחות אשה כו' ופירש רש"י צא עליה צחיי אשתו, והיינו דהוקשה לרש"י דהא משמע דקאי אמתני' וכיון דכבר מתה אשתו היאך חייב משום אחות אשה, ולהכי הולך לפרש דהך צרייתא מיירי צצא עליה צחיי אשתו.

בתשובת הגאונים (תשרי הגאונים מתוך הגניזה עמ' 50) איתא צצח"ל ושאלתם דצבחולץ איציעא להו מתה אשתו מה הוא ציצמתו רצ ור' חנינא דאמרי מיתב אשתו מותר ציצמתו שמואל רצ אסי דאמרי מיתב אשתו אסור ציצמתו ולא שגא אימה ולא שגא אחותה ואתי רצ לטעמיה ושמואל לטעמיה דאמר יש זיקא וכיון דהוב זיקא לה יצמתו צחיי אשתו השתא נמי דמיתב אשתו אסור ציצמתו עכ"ל, והדברים רכיכים ציאור עובצא דמה ענין זה לזה.

ולעיל נתבאר לדון צזה, ע"פ שיטת הריטצ"א (מא א) דאף לרצ דתחזור להיתירה הרהשון היינו דוקא צלא אדחיא מהאי ציתא אף צאדחיא מהאי ציתא מודה, ויש המצארים צכוונתו משום דרכי נועם אף צלשונו נראה דהוי מדין נאסרה, וצפשוטו היינו כהא דס"ד (ל א) דאיכא דלא אידחיא מהאי ציתא אמרינן מיגו דחזיא להאי חזיא להאי ויעוין צרשצ"א (מא א), והנה צעיקר יסוד המיגו ציארו האחרו' דתלי אי איכא זיקא לכל אחד ואחד מן היצמים או דליכא אלא זיקא אחת, דאי ליכא אלא זיקא אחת אמרינן מיגו, דכיון דאכתי לא פקעה הזיקה הכללית שפיר חוזרת ונזקקת אף ליצם זה כשחזר ונכנס לצית היצמין, אף אי

לרת ערוה הוי דין פטור וכל איסורה אינו אלא משום אשת את, היאך מוכחי' מינה לערוה.

והנה משמעות רש"י בריש מכילתין דדין לרת ערוה אינו אלא דין פטור, אולם הנה ברש"י לקמן (ג) מבואר לרת ערוה מנפילה שניה מהני לאוסרה אף כלפי נפילה ראשונה [בג' אחין ראובן ושמעון נשואין ב' אחיות ולוי נשוי נכרית, ומת לוי הנשוי נכרית ונפלה אשתו לפני ראובן ושמעון, וקודם שנתייצמה מת ראובן, והשתא למ"ד יש זיקה חוזרת ונופלת אשת לוי מראובן דהיתה זקוקה לו לפני שמעון עם לרתה, ונפילה שניה זו שמכח הזיקה הויא לרת ערוה, ומבואר ברש"י שם דנאסרת להתייצס לשמעון ויעוין בראשונים שם ואכמ"ל] ולכאורה קשה דהתינה אי לרת ערוה הוי דין איסור, ואף אי אינו אסור אלא לייצום, ניחא לכאורה דכיון דחייל עלה שם לרת ערוה נפילה שניה מהני לאוסרה אף כלפי הנפילה הראשונה, אך אי אינו אלא דין פטור, א"כ מה צבך דפטורה מן הנפילה השניה, ואמאי לא תתייצס מכח הנפילה הראשונה, ויעוין באחריו מה דביארו בזה.

והנה בגמ' (כז א) איתא דאף לרת אחות זקוקה אסורה לייצום ופירש רש"י שם וז"ל לרת אחות זקוקה היא ואסירה לייצומי דלרה צמקום ערוה קיימא עכ"ל, וז"צ דהרי עיקר דין לרת ערוה תנן צמתניתין (ג א) והא דלרה צמקום ערוה קיימא אינו אלא טעם וגדר דין לרת ערוה וכדאיתא בגמ' (יג א) לרה מאי טעמא אסירה דצמקום ערוה קיימא כו'

אולם יעוין ברש"א שם שכתב וז"ל ר"ח ז"ל פירש אסיפא דמתניתין וז"ל נפלה לפניו אחות אשתו פי' ואחר שמת אחיו מתה אשת החי ונפלה לפניו אחות אשתו לייצום צא עליה חייב משום אשת אח ומשום אחות אשה ע"כ (ד' ה"ה) ולא ידעתי מפני מה חייב משום אחות אשה אחר שמתה אשת החי, אלא שכך מלאכתה בתוספתא מפורש כדבריו דגרסינן התם צפ"ה שני אחין נשואין שתי אחיות מת אחד מהן ואח"כ מתה אשתו של שני הרי זו אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה עליו שעה אחת אם צא עליה חייב משום אשת אח ומשום אחות אשה כו' עכ"ל ברש"א [ויעו"ש מש"כ לדחוק בדברי התוספתא דלנדדין קתני].

והנה צעיקר גדר דין לרת ערוה, ריהעת לישנא דרש"י צכ"ד דאינו אלא פטור, אך בדברי הרבה ראשונים מבואר להדיא צפשוטו דיסוד דין לרת ערוה הוי דין איסור, ויעוין בריעצ"א (יה א) דלרת מחזיר גרושתו מתייצמת מדאורייתא צביאה ראשונה מדין עשה דוחה לא תעשה ואינה אסורה אלא צביאה שניה וכן נראה מלשון הרמב"ן (בחי' שם ובס' הזכות ויעוין ברמב"ן יג צ) וכן הביא הריעצ"א מהר"ה לענין סוטה, וכן נראה מדברי המאירי (כא א ובכ"ד) וכן ריהעת הסוגיא (ה צ) א"ל רמי בר חמא לרבה אימא ערוה גופיה שלא צמקום מלוה תישתרי ולאו קל וחומר הוא צמקום מלוה אסירה שלא צמקום מלוה שריא אמר ליה לרה תוכיח דצמקום מלוה אסירה ושלח צמקום מלוה שריא כו' וכבר עמדו באחריו דאם איתא דדין

ואמאי הולרך רש"י הכא לצאר עעס וגדר דין
לרת ערוה.

ונראה דכיון דאחות זקוקה טעונה חליצה ואם
צעל קנה אף מדרבנן, י"ל דלית בה
איסור אשת אח אף מדרבנן [ועכ"פ למ"ד (כו)
ז] דליכא נאסרה באחות זקוקה] והוקשה
לרש"י דהא צעלמא איסור לרת ערוה אינו
אלא משום אשת אח, ואמאי אסירא הכא לרת
אחות זקוקה, ולזה פירש רש"י דיסוד דין לרת
ערוה היינו משום דצמקום ערוה קיימא.

ולפ"ז נראה דאף רש"י מודה דיסוד דין לרת
ערוה הוי דין איסור וכדמוכח בכ"ד,
אלא דס"ל כדביארו האחרו' דאינה אסורה
אלא צמקום מלוה וכיון דפטורה שוב ל"ה
מקום מלוה, ולכחי באחות זקוקה דאף
מדרבנן אינה פטורה מיבום ושפיר חשיב
מקום מלוה, צכה"ג הרי היא אסורה צפועל
מדין לרת ערוה, וזכו דפירש רש"י דיסוד דין
לרת ערוה הוי משום דצמקום ערוה קיימא,
ולכחי אף באחות זקוקה דלית בה איסור אשת
אח, איכא איסור לרת ערוה, ומשום דהכא
אכתי הוי מקום מלוה וכדנתבאר. ומעתה
יל"ד לצאר נמי דצרי רש"י (ל ז) דדין לרת
ערוה מנפילה ראשונה מהני לאוסרה אף כלפי
נפילה ראשונה, דיל' דכיון דהויא צמקום
מלוה דנפילה ראשונה, שפיר אסירא באיסור
לרת ערוה הבא מכה הנפילה השניה.

ועכ"פ מדצרי הרבה ראשונים נראה להדיא
דיסוד דין לרת ערוה הוי דין איסור,
וצירושלמי (פ"א סה"ה) איתא ר' ירמיה צעי
הבא על הלרה מכו שיבא חייב עליה משום

אשת אח אמר רבי יוסי אילו איפשר ללרה צלא
אשת אח יאות איפשר לאשת אח צלא לרה
איפשר ללרה צלא אשת אח כו' ויש מהאחרו'
דהגיהו מכו שיבא חייב עליה משום אחות
אשה [וכתבו דהיה כתוב צירושלמי 'א"ח'
והוא ר"ת אחות אשה ולא אשת אח] ולפ"ז
מיצעי ליה לירושלמי אי איכא חיוב צפועל
צלרת ערוה דאחות אשה [והא דלא נמנה
צמנין הכריתות צריש כריתות צפנ"ע, משום
דהוי אופן נוסף דערוה דאחות אשה, דלרתה
נעשית כמותה] ואף לגירסא דידן דמיצעי ליה
אי איכא כרת דאשת אח, הא ללד דליכא כרת
דאשת אח מוכרח לכאורה דכרת דאיכא צלרת
ערוה היינו כרת דלרה.

ומעתה נהדר לדצרי רבינו חננאל ולדצרי
הגאונים, דהנה צחי' ר' שמואל (ס"ג
סק"ז) כתב לצאר צשיעת רבינו חננאל, דס"ל
דצלרת ערוה איכא כרת דלרה צפועל, ויש לדון
היכא דהותרה הערוה אי הותרה נמי לרתה
[וכן יל"ד צנישוואין מפילין אף לש"ר] ומסביר
נראה דהותרה אף צדעת רבינו חננאל יש לומר
דס"ל דלא הותרה, ולפ"ז ע"כ דאף הערוה
עלמה לא הותרה, דלא גריעא מלרתה, וע"כ
דצדין ערוה צמקום מלוה איכא דינא דאסירא
לעולם ואף אחר מיתת אשתו יעו"ש.

ונראה דלדרך זו יש מקום לצאר דצרי
הגאונים, דפלוגתא דמתה אשתו אי
מותר ציצמתו תליא צפלוגתא דיש זיקה ואין
זיקה ורצ ושמואל לטעמיהו, דהנה מצואר
צתוס' (יה ז) וצראשוניס דינא דקידושין לא
מפקעי זיקה אינו אלא למ"ד יש זיקה,

ונתבאר לעיל דהנה בקידושין (יג ז) דרשין מקרא דמיתת הצעל מתרת מקרא ד"איש אחר" ומדאיתקש לגט, ומבאר דמסביר אף אשת איש אסורא אחר מיתה כשאר העריות, אלא דנתחדש דמיתת הצעל הויא מתיר, וציגיטין (לט א) ילפי' מהיקשא ד"לה לה" דמיתת האדון מתרת כשם דמיתת הצעל מתרת, ועיין צעור (י"ד ס"י רפז) צ"ס הרמ"ה דכל היכא דצשעת מיתת האדון לא חייל בהיתר וכגון דהיכא קטן דלא זכה צעלמו, אף כשהגדיל לא חייל בהיתר ותו לית ליה תקנה וז"ל וכיון דמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו כי גדלו נמי צתר הכי אף על גב דפקע ממונא איסורייהו לא פקע דצמאי פקע השתא הא ליכא מיתת האדון דלפקע איסורייהו מינייהו עכ"ל, וביאר הע"ז (שם סק"ה) וציתר ביאור בקוב"ש (ח"ב ס"י כה) דס"ל דהא דמיתת הצעל ומיתת האדון מתרת אין הביאור דעלם העדר הצעל והאדון מתירין, אלא מעשה מיתת הצעל והאדון הם המתירין, ולהכי אינן מתירין אלא צשעתין יעו"ש [ולעיל נתבאר לדון עפ"ז דזכו גדר דינא דנאסרה, די"ל דהיתר אשת אח נמי חייל ע"י מיתת הצעל, ולהכי כל דלא חייל צשעת מיתה תו לא חיילן].

ומעשה נראה דכ"ה איסור אחות אשה, אף דגלי קרא דאינה אסורה אלא בחייה, מ"מ גדר הדין דמיתת אשתו הויא מתיר כלפי איסור אחות אשה דומיא דמיתת הצעל כלפי איסור אשת איש. ומעתה יש לצאר הא דתנן גרשה ומתה מותר באחותה, די"ל דסלקא דעתין דדוקא צעודה אשתו, מהניא מיתתה למיכווי דבר המתיר על איסור אחות אשה, אף

והאחרו' נקטו צשיעת הריטצ"א (יח ז, עט ז) דינא דקידושין לא מפקעי זיקה הוי מדאורייתא, ומעתה יש לומר, דהיכא דנעשית ערוה דאחות אשה אחר נפילה, למ"ד יש זיקה כיון דלכתי הויא יצמה, אית לה דין ערוה במקום מלוה, דנאמר צה דינא דאסורה לעולם, ולהכי אף אם מתה אשתו אכתי אסור ביצמתו [ומדוקדק קלת לשון הגאונים "אסור ביצמתו ולא שגא אימה ולא שגא אמותה" ומשמע דיסוד הדין דאסור ביצמתו דהיא אחות אשתו אף אחר מיתת אשתו הוא כשם שאסור באימה של אשתו אחר מיתת אשתו, והתם הרי היינו טעמא משום דלא הותר כלל עלם איסור חמותן משא"כ למ"ד אין זיקה, יש לומר דדוקא היכא דהיתת ערוה צשעת נפילה חשיבא ערוה במקום מלוה, דנאמר צה הכ דינא דאסורא לעולם, אף היכא דנעשית ערוה אחר נפילה, לא חשיבא ערוה במקום מלוה, ולהכי ס"ל לרב דשפיר ניתרת במיתת אשתו.

אולם צעיקר דברי רבינו חננאל, נראה לדון לצאר באופן אחר, דהנה צס"פ החולץ (מע א) תנן אשתו שמתה מותר באחותה גרשה ומתה מותר באחותה נשאת לאחר ומתה מותר באחותה, יצמתו שמתה מותר באחותה חלץ לה ומתה מותר באחותה נשאת לאחר ומתה מותר באחותה ועיין צגמ" (נ א) ולריך ביאור עובא הא דתנן גרשה ומתה מותר באחותה דמשמע דאיכא חידוש צעלם הדין דאף צמתה אשתו אחר גירושין מותר באחותה.

דחתם איכא נפק"מ צהך היתר לשאר צני
 אדם, אך מתיר דמיתת אשתו דאינו אלא כלפי
 איסור אחות אשה, כל דבלא"ה אסורא עליה
 צאיסור אחר, י"ל דלא חייל עליה היתרא
 צכדי.

והנה צחי' ר' שמואל שם נתקשה עוד צשיטת
 צבינו חננאל, דהא צגמ' (ב א) אמר רצ
 יהודה אמר רצ כל יצמה שאין אני קורא צב
 צשעת נפילה יצמה יצא עליה הרי היא כאשת
 אח שיש לה צנים ואסורה, ומשמע דכל
 איסורה אינו אלא משום אשת אח ולא משום
 אחות אשה [ויעו"ש שכתצ דאולי יש לומר
 צדוחק דהר"ח יסבור דהסוגיות חלוקות הן
 צדין זה אי לרה הוי איסור לרה ואז אף היא
 עלמה אסורה גם אחר מיתת אחותה או דלרה
 אינה אלא דין פטור ואז היא עלמה ניתרת
 לאחר מיתת אחותה, דהסוגיא דריש מכילתין
 ג א) דקתני שם הציאור צלשון פוערות
 לרותיבן ולא אסורות משמע דלרה אינה
 איסור אלא פטור, ואילו מפשטא דסוגיא
 צפרק ארבעה אחין (בצ א) נקט הר"ח דס"ל
 כשי' התוספתא דמוכה מינה דלרה הוי
 איסור, ורצ יהודה אמר רצ יסבור כהסוגיא
 צריש מכילתין דהוי פטור עכ"ד].

אך למשג"ת ניחא היעצ דצרי הר"ת, דכל מאי
 דאית צב איסור אחות אשה אינו אלא
 צתולדה מהא דלא פקע הימנה איסור אשת
 אח, אך אי לאו דהויא כאשת אח שיש לו צנים
 ואסורה עולמית, היה פוקע אף איסור אחות
 אשה עם איסור אשת אח [אלא דצעיקר
 הקושיא יש להעיר, דנהי צגמ' מייתין הך

אחר דגרשה דתו אינה אשתו, אלא דאיסורא
 דחייל תו לא פקע, ס"ד דתו לא מהניא מיתתה
 להתיר אחותה, וצפרע למאי דאמרינן צפרק
 הצא על יצמתו (נד צ) מה לאשת איש שכן
 אסורה מתירה ויעוין עוד צקידושין (יד א)
 ומשמע דאף דהוי דצר המתיר, מ"מ גדר
 המתיר הוא צמה דניטל האוסר, דחידשה
 תורה דמעשה נעילת האוסר הוי דצר המתיר,
 וא"כ היכא דגירשה דכעת צצר אינה אשתו
 ואינה האוסר, אלא דאיסורא קמא לא פקע,
 ס"ד דלא מהניא מיתתה למיהוי דצר המתיר.

[ובטעמא דמילתא דצאמת אף גירשה ומתה
 מותר צאחותה, יתכן להוסיף,
 דהנה האחרו' חקרו צטעמא דכל העריות
 אסורין אף אחר גירושין ומיתתה, האם צאמת
 פקעה באישות לגמרי ופקעה סיבת האיסור,
 אלא דאיכא דינא דאיסורא דחייל לא פקע
 צכדי וצעינן דצר המתיר, או דילמא יסוד הדין
 משום דגם אחר גירושין ומיתתה אכתי איכא
 אישות צמקלת, וצמקו"א נתצאר לדון
 דתרוויבו איתנייבו, וא"כ יש לומר דמה"ט
 אף גירשה ומתה הוי מעשה המתיר, משום
 דאף אחר גירושין אכתי איכא אישות צמקלת
 האוסרת].

ומעתה נראה לדון צציאור שיטת הר"ת, דהא
 דל"ש דיחול דין מתיר אלא היכא
 דאיכא נפק"מ צהך היתר, אך הכא דאסירא
 נמי צאיסור אשת אח, נמצא דליכא נפק"מ כלל
 צהך היתר, ויש לומר דצכה"ג לא חייל המתיר,
 והא דצאשת איש שנתגרשה או נתאלמה פקע
 איסור אשת איש אף לקרובים, היינו משום

מימרא דרב על מתני' דהתם דמיירי באחות
אשה שמתה אשתו אחר מיתת אחיו, אך משמע
דעיקר מימרא דרב נאמרה בעלמא, אלא
דמייתין לה התם למיפוך עלה דתנין לה
צמתניתין דהתם, וכיון דרב בעלמא קאמר לה
שפיר נקט דהויא כאשת אח שיל"צ].